

Овчуннікова О. М.,
 orcid.org/0000-0002-7184-6535

**PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE HUMANITIES IN
 MARITIME EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE (1965-1972)**

The article is devoted to the education in the humanities in maritime educational institutions of Ukraine (1973-1983). The lower limit was chosen 1973, when the law "Approval of the Basics of the Legislation of the USSR and the Soviet Republics about Public Education" was adopted, recognizing as invalid the Law of the USSR «Strengthening of relations between school and life and the further development of the public education system in the USSR», December 24th, 1958 and it was assigned to the Supreme Soviets of the Union Republics to bring into compliance the legislation of the Union Republics with the Basics of the legislation of the USSR and the Union Republics on public education. The upper limit was 1983 as the year before the beginning of one of the largest education reforms, which involved supplementing of the universal secondary education with vocational education for young people, targeting young people to obtain working professions, redistributing resources in favor of vocational education at the expense of the higher education. During this period, we analyzed the condition of maritime transport, the state of education and teaching of humanities in maritime educational institutions of Ukraine. For this purpose, the curriculum of the Maritime College of the Kherson State Maritime Academy and the Kherson office branch of the Nikolaev Shipbuilding Institute were studied to know the number of hours of the humanities in the total number of hours of the curriculum and to determine the subjects studied in each year during 1973-1983. It was found that a small number of hours were devoted to the humanities in the curriculum. Among the humanities studied in maritime educational institutions of Ukraine are foreign language, history, literature, social sciences, social geography, and others. Much attention was paid to special and specialized subjects, as well as ideological disciplines, such as the history of the CPSU, Marxist-Leninist philosophy, scientific communism and atheism. In general, during this period the Soviet fleet developed, which affected the educational sphere.

Key words: speciality, curriculum, subject, semester, exam, credit.

Дата надходження статті: 22.12 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Ляшкевич А. І.

УДК 377.1

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.175>

Пенза І. В.,
 orcid.org/0000-0002-8984-188X

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
 СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ
 (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

У статті обґрунтовано актуальність розроблення періодизації розвитку соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Розглянуто періодизації з питань, дотичних до тематики дослідження. З огляду на події, які відбувалися в суспільстві та впливали на розвиток зазначеного історико-педагогічного процесу впродовж обраного відтинку часу, розроблено власну періодизацію: 1-й період (1951–1974 рр.) – надмірна ідеологізація та політизація змісту дисциплін соціокультурного спрямування. Цей період можна поділити на такі субперіоди: 1951–1958 рр. – посилення ролі суспільно-гуманітарних дисциплін, вжиття заходів щодо покращення якості їх викладання; 1959–1974 рр. – політехнізація освітньої сфери, перебудова

© Пенза І. В.

викладання суспільних наук; 2-й період (1975–1989 рр.) – посилення якості підготовки спеціалістів унаслідок поступового удосконалення загальної середньої освіти молоді, що відбувалось у такі субперіоди: 1975–1983 рр. – покращення викладання дисциплін соціокультурного спрямування внаслідок виконання відповідних постанов уряду; 1984–1989 рр. – реформування загальної середньої освіти, зростання комп'ютеризації та пошук ефективних форм, методів і засобів навчання; 3-й період (1990–2017 рр.) – гуманітаризація морської освіти, збільшення частки соціально-гуманітарних дисциплін та віднесення більшості з них до переліку нормативних, що відбувалось у такі субперіоди: 1990–1996 рр. – відхід від радянських традицій та перебудова викладання дисциплін соціокультурного спрямування; 1997–2017 рр. – інтеграційні процеси вітчизняної освіти зі світовими освітніми тенденціями, переорієнтація української системи підготовки та дипломування морських фахівців відповідно до «Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти».

Ключові слова: періодизація, період, етап, субперіод, розвиток, соціокультурна складова, майбутні судноводії, гуманітаризація.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах налагодження співробітництва з Європейським Союзом та в процесі пошуку ефективних стратегій розвитку України як морської держави перед навчальними закладами, що здійснюють підготовку морських фахівців, постає завдання щодо формування спеціалістів у відповідності з високими міжнародними стандартами. Тому у світлі підвищення вимог до професійних компетентностей, необхідністю випуску конкурентоздатних та кваліфікованих кадрів, підготовлених до ефективної взаємодії у полікультурному середовищі, суттєво зростає потреба розвитку соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв, а відповідно й розроблення її періодизації, що може сприяти використанню продуктивних ідей минулого в умовах сьогодення.

Аналіз досліджень. Періодизація є певним поділом хронологічного відрізка часу на періоди – проміжки, обмежені конкретними датами, подіями, коли тривала яка-небудь дія, розгорталася чиясь діяльність і т. ін.; відтинок часу, позначений існуванням, наявністю чого-небудь; історичний етап у суспільному або культурному розвитку країни, народу, що характеризується визначними подіями, явищами або процесами [1, с. 937].

Велику кількість наукових доробків вітчизняних вчених присвячено розвитку освіти (О. Адаменко, Л. Березівська, В. Курило, Л. Пироженко, Н. Сафонова, Г. Січкаренко, О. Сухомлинська), питанням соціокультурної підготовки майбутніх фахівців (Ю. Безвін, Л. Ліпшиць, Н. Слюсаренко, О. Фролова, С. Шехавцова), а також історико-педагогічним пошукам становлення та розвитку морської освіти (В. Золотовська, А. Ляшкевич, І. Рябуха, А. Солодовник). Зокрема, О. Сухомлинська розробила періодизацію педагогічної думки в Україні; Н. Гупан запропонував періоди в розвитку досліджень з історії освіти, педагогічних персоналій та педагогічної думки в Україні; Л. Березівська представила поділ на історичні періоди у дослідженні організаційно-педагогічних засад реформування загальної середньої освіти в Україні; Л. Пироженко виокремила періоди реформування змісту загальної середньої освіти середини 60-х – початку 80-х рр. ХХ століття. Проте питання періодизації розвитку соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв окремо не досліджувалось.

Мета статті полягає у розробці періодизації розвитку соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо докладніше періодизації, що відображають стан морської професійної освіти того чи іншого часу.

Так, І. Рябуха дослідив часовий відрізок тривалістю майже у 300 років, з другої

половини XVIII до початку XXI століття, та виокремив такі суттєво різні періоди у розвитку морської освіти:

I-й (друга половина XVIII ст. – кінець 1910-х рр.) – становлення і розвиток морської освіти на українських землях в імперську добу; три етапи: розбудовчо-формувальний (1760-ті – 1800-ті), системно-упорядкувальний (1800-ті – 1860-ті), реформаторсько-законодавчий (1860-ті – 1910-ті);

II-й (1910-ті – 1991 р.) – розвиток морської освіти у межах системи професійної освіти СРСР; три етапи: українсько-національний (кінець 1910-х – 1920-ті рр.), уніфікаційно-воєнізований (1920-ті – 1980-ті рр.), перебудовно-інформатичний (1980-ті – 1991 р.);

III-й (1991–2010 рр.) – розбудова системи морської освіти в незалежній Україні; два етапи: оновлювально-перетворювальний (1991–1998 рр.), трансформаційно-компетентнісний (1998–2010 рр.) – перехід на європейські стандарти [12, с. 13].

О. Чорний в історії морехідної освіти останньої чверті XVIII – початку XX століття виділив три етапи: дореволюційний (від початку XIX ст. – до 1917 р.); радянський (20-ті – початок 90-х рр. XX ст.) та пострадянський (90-ті рр. XX ст.) [15].

А. Ляшкевич обґрунтувала авторську періодизацію становлення й розвитку морської освіти на півдні України в 30-ті роки XIX – на початку XXI століття, яка містить шість періодів: «1) стихійно-установчий (1830-ті – друга половина 1850-х рр.) – точкове виникнення осередків освітньо-професійного середовища морської освіти за відсутності єдиної програми її становлення; 2) перший реформаторський (друга половина 1850-х – початок 1870-х рр.) – зміна змісту діяльності закладів морського профілю, спричинена втратою впливу на Чорноморському басейні (наслідки Кримської війни); 3) другий реформаторський (початок 1870-х – початок 1900-х рр.) – побудова системи морської освіти на базі нової інструктивно-правової бази; 4) законодавчий (початок 1900-х – 1920 рр.) – спроба сформувати законодавчу базу морської освіти як складно структуровану частину професійної (у періоді виокремлено паузу 1917–1920 рр., коли на півдні України відбувалася іноземна інтервенція і громадянська війна); 5) пошуково-уніфікаційний (1920–1991 рр.) – пошук нового організаційно-педагогічного підґрунтя морської освіти (через відмову від досвіду минулого) із наступною стандартизацією системи підготовки фахівців для торгівельного флоту (виокремлено три субперіоди: довоєнного розвитку (1920–1941 рр.), післявоєнного відновлення (1944–1959 рр.), галузево-професійного гігантизму (1959–1991 рр.) (з паузою 1941–1944 рр.)); 6) наслідувально-оновлювальний (1991–2013 рр.) – розбудова національної, якісно нової системи морської освіти на основі синтезу продуктивного досвіду минулого, сучасних інновацій (технічних, управлінських, педагогічних) та національних традицій (з паузою 1991–1995 рр.)» [6, с. 8]. Проте, виділені періоди жодним чином не вказують на розвиток соціокультурного компонента професійної освіти майбутніх фахівців морської галузі. Увага зосереджена на інженерній освіті, а відповідно – акцент зроблено на точних науках.

О. Тимофеева в історії морської освіти в Україні виділила чотири періоди: перший припадає на кінець XV століття, характеризується будівництвом козацьких суден і човнів та формуванням універсальних воїнів-козаків; другий – розпочався після знищення Запорозької Січі та її флотилії, час створення навчальних закладів для підготовки фахівців морської справи, характеризується інтенсивною колонізацією південноукраїнських земель Російською імперією в останній чверті XVIII століття; третій – радянський, охоплює роки існування Радянського Союзу. Дослідниця дійшла висновку, що на цьому етапі акцент робився на універсалізації освіти. Система підготовки передбачала освіту широкого профілю з подальшою спеціалізацією на місці служби. На її думку, соціально-комунікативна взаємодія як фактор професійної діяльності судноводіїв не досліджувалась. Четвертий період розвитку морської освіти, виділений ученою, охоплює період від початку 90-х років XX століття і до нашого часу.

Він характеризується увагою до предметів гуманітарного циклу, зростанням значення людини у суспільстві, «...переходом від командно-адміністративної системи управління виробничими процесами та людськими ресурсами. Сьогодні очевидно, що для ефективної організації праці одних лише примусових засобів впливу недостатньо. Першочергового значення набувають питання менеджменту організацій, налагодження співпраці для досягнення цілей організації, збагачення всього потенціалу людських ресурсів, зокрема інтелектуального, морального та психофізичного. Ефективність спільної діяльності, як стало очевидно, сьогодні залежить від паритетної участі всіх учасників виробничого процесу, їх згуртованості та загальних міжособистісних взаємин» [14].

А. Солодовник у дослідженні генези фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах обґрунтувала таку періодизацію: I період (1944–1960 рр.) – установчо-відновлювальний; II період (1961–1992 рр.) – теоретико-пошуковий, у якому виокремлено три підперіоди (адаптаційно-політехнічний (1961–1965 рр.), модернізаційно-технологічний (1966–1984 рр.), комп'ютеризаційно-перебудовчий (1985–1992 рр.)); III період (1993–2012 рр.) – реформаційно-імплементаційний з підперіодами: 1) 1993–2007 рр. – стандартизаційно-гуманітаризаційний, під час якого фізико-математична підготовка курсантів морських навчальних закладів здійснювалася у світлі активних реформаційних процесів вітчизняної освіти; 2) 2008–2012 рр. – творчо-інтеграційний, позначений трансформацією структури фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах як наслідок імплементації міжнародних вимог та стандартів підготовки фахівців морської галузі [13, с. 88].

У цій періодизації наголошено, що з 1993 по 2007 роки значна увага приділялась гуманітаризації, збільшився обсяг дисциплін гуманітарного циклу. Такі зміни були викликані Інструктивним листом Міністерства освіти України «Про викладання соціально-гуманітарних дисциплін» від 19 травня 1993 року № 1/9-64, який констатував необхідність відродження та розвитку освіти шляхом її гуманітаризації.

В. Золотовська визначила й обґрунтувала періодизацію вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти морського профілю у 1970-ті роки ХХ – на початку ХХІ століття: I період (1978–1990 рр.) – уніфікаційний (перший субперіод – 1978–1983 рр., другий субперіод – 1984–1990 рр.); II період (1991–2002 рр.) – трансформаційний (перший субперіод – 1991–1996 рр., другий субперіод – 1997–2002 рр.); III період (2003–2017 рр.) – інтеграційний (перший субперіод – 2003–2010 рр., другий субперіод – 2011–2017 рр.) [3, с. 4].

Отже, розглянуті вище періодизації мають змістове наповнення та допомагають з'ясувати передумови розвитку освіти, розширюють теоретичні знання про історико-педагогічний процес взагалі та різні його аспекти зокрема. Це сприяє кращому розумінню обраного періоду наукового пошуку. Проте вони не відображають динаміку розвитку досліджуваного нами явища, а лише доповнюють загальну картину.

Розглянемо період другої половини ХХ – початку ХХІ століття в контексті впливу подій, які відбувалися в суспільстві, на розвиток соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв.

На початку 50-х років ХХ століття підвищилася увага до викладання у вищих суспільних наук. Це сталося після того, як 6 серпня 1951 року вийшла Постанова ЦК ВКП (б) «Про заходи щодо покращення викладання суспільних наук у вищих навчальних закладах» [4, с. 245-249]. Цей документ спрямовувався на підвищення якості викладання суспільних дисциплін з метою підвищення рівня ідейно-політичного виховання радянської молоді. Постанова була націлена на те, щоб навчити молодих спеціалістів керуватися положеннями марксистсько-ленінської теорії у практичному житті та загалом посилити соціокультурну підготовку майбутніх фахівців, зокрема морської галузі.

У цей час викладання гуманітарних наук зумовлювалось історичною ситуацією, яка склалась після Другої світової війни. Необхідно було об'єднати людей однією ідеологією, суспільною теорією, яка б наскрізно пронизувала всі сфери життя. В освіті марксистсько-ленінську теорію прищеплювали, насамперед, через суспільні науки, мову, літературу, мистецтво, створюючи бажане соціокультурне середовище.

З 1959 року почалась політехнізація освітньої сфери, викликана реалізацією Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи освіти в СРСР» [8]. Робились спроби поєднати теоретичне навчання з виробничою роботою та перетворити працю на первинну потребу. Були розроблені нові навчальні плани, здійснювався пошук ефективних форм організації навчання. У результаті, зміст суспільних дисциплін зазнав змін: у 1961 році введено «Основи політичних знань», здійснено перебудову викладання суспільних наук (відхід від механічного заучування до підвищення ролі семінарських занять, зміна порядку вивчення дисциплін, нова сітка навчальних годин).

Передумовою наступної трансформації соціокультурної складової освіти стало прийняття Закону «Про народну освіту» 28 червня 1974 року. Хоча про соціокультурну складову в ньому не йшлося, але визначалася мета освіти, якою в тогочасному суспільстві була підготовка людей «вихованих на ідеях марксизму-ленінізму, в душі поваги до радянських законів і соціалістичного правопорядку» [9]. Наголошувалося на вдосконаленні освіти на основі новітніх досягнень культури. Цей Закон поклав початок відбудові освіти, її реформуванню та вдосконаленню, викликав певні постанови та накази, які вплинули на трансформацію соціокультурної складової освіти.

Невдовзі після Закону, а саме 22 серпня 1974 року було прийнято постанову «Про заходи щодо подальшого удосконалення керівництва середніми спеціальними навчальними закладами та підвищення якості підготовки спеціалістів з середньою спеціальною освітою». Згідно з нею ЦК КПРС та Рада Міністрів СРСР доручили Міністерству вищої та середньої спеціальної освіти забезпечити вищу якість підготовки спеціалістів. У 1975–1977 роках передбачалась подальша спеціалізація середніх спеціальних учбових закладів, створення у столицях радянських та автономних республік і в обласних центрах ради директорів середніх спеціальних учбових закладів, які розробляли би пропозиції щодо подальшого розвитку середньої спеціальної освіти у їхньому краї. Також передбачалося посилення інспектування середніх спеціальних закладів [5, с. 455-457]. Тобто, по суті, при загальному покращенні якості підготовки спеціалістів підвищувалась і їхня соціокультурна обізнаність.

Подальше підвищення якості соціокультурної підготовки відбулося в 1975 році, коли вийшов наказ міністра вищої та середньої спеціальної освіти № 5 від 6 січня «Про подальше покращення викладання суспільних дисциплін та політико-виховну роботу у середніх навчальних учбових закладах» [2, арк. 36]. Зміст цього документа свідчить про посилення впливу соціокультурної складової професійної освіти, а його результатом стала активізація проведення якомога більшої кількості позакласних заходів з метою формування всебічно розвинутої особистості, кращої підготовки викладачів до занять, співпраці викладачів суспільного циклу та політчастини, пропаганди естетичних знань та єдності вимог.

У 1980-х роках, а саме 10 квітня 1984 року Пленумом ЦК КПРС та 12 квітня цього ж року Верховною Радою СРСР було схвалено «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи». Ця подія, як зазначає В. Примакова, пов'язана з періодом зародження демократичних перетворень у розвитку освіти і суспільства, втіленням рішення про нововведення у радянському освітньому просторі, прийнятого у 1983 році під час чергового Пленуму ЦК КПРС [7, с. 171].

Більшість учених зазначали, що в основі реформування було «підвищення якості освіти й комуністичного виховання підростаючого покоління; поліпшення трудового навчання і професійної орієнтації учнів; удосконалення навчальних програм,

підручників, методів навчання та виховання; зменшення навантаження школярів і приведення змісту освіти у відповідність з віковими особливостями розвитку учнів; зміцнення матеріально-технічної бази школи; удосконалення управління освітою; забезпечення системи народної освіти педагогічними кадрами та підвищення їхніх матеріально-побутових потреб» [7, с. 171]. Очевидно, що посилення розвитку соціокультурної складової освіти відображалось здебільшого у підвищенні якості комуністичного виховання та змінах у структурі шкільної освіти.

У 1990-ті роки реформування освіти посилюється, відбувається інтенсифікація розвитку соціокультурної складової професійної освіти, зокрема й майбутніх судноводіїв.

Новий виток розвитку соціокультурної складової освіти почався з виходом Постанови спільної колегії міністерств вищої і середньої спеціальної освіти, народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, Комітету у справах молоді, фізкультури та спорту № 6-1/120 від 15 травня 1991 року «Про викладання гуманітарних та соціально-політичних дисциплін у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах республіки» [11]. Збільшувався відсоток часу на вивчення гуманітарних і соціально-політичних дисциплін від загального обсягу навчальних годин та забезпечувався перехід до нової системи викладання гуманітарних і соціально-політичних дисциплін упродовж 1991–1992 років. Студенти мали вивчати базові дисципліни з таких напрямків, як: історичний, філософський, економічний, соціально-політичний та культурологічний. При цьому в кожному з названих напрямків вводився спецкурс україністики [11, арк. 28–31].

У 90-ті роки ХХ століття на розвиток соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв впливали не лише нормативно-правові документи, що приймалися керівними освітянськими органами України, а й такі, які вносили морську галузь на міжнародному рівні (зокрема, «Міжнародна конвенція про підготовку й дипломування моряків та несення вахти»).

Останнє було пов'язане з тим, що Україна приєдналася до «Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти». Саме тому Законом України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року» № 464/96-ВР від 1 листопада 1996 року [10] курс розвитку морської освіти спрямовано на її інтеграцію до світового освітнього простору, що викликало трансформації соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв. Відповідно до Конвенції регламентувались процедура дипломування, курси, програми підготовки та екзаменація моряків.

Завершення імплементації Манільських поправок ознаменував 2017 рік, оскільки після набуття чинності 1 січня 2012 року, вони мали бути повністю впроваджені до 1 січня 2017 року.

5 вересня 2017 року вступив у силу Закон України «Про освіту», який, разом із Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.), окреслили державну політику, рівні, ступені та кваліфікації, стандарти, управління, забезпечення якості освіти; визначили основні завдання для закладів освіти тощо.

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз розвитку соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століття дав можливість виділити кілька якісно відмінних періодів:

1-й (1951–1974 рр.) – надмірна ідеологізація та політизація змісту дисциплін соціокультурного спрямування, які викладали в морських навчальних закладах; практичний характер занять, а саме: зміцнення зв'язку навчання з життям та майбутньою професією. Цей період можна поділити на такі субперіоди:

– 1951–1958 рр. – посилення ролі суспільно-гуманітарних дисциплін, вжиття заходів щодо покращення якості їх викладання та підвищення рівня освіти педагогів, які їх викладали;

– 1959–1974 рр. – політехнізація освітньої сфери, перебудова викладання суспільних наук у вишах та середніх спеціальних навчальних закладах;

2-й (1975–1989 рр.) – посилення якості підготовки спеціалістів унаслідок поступового удосконалення загальної середньої освіти молоді та покращення умов роботи загальноосвітньої школи. На нашу думку, його можна поділити на такі субперіоди:

– 1975–1983 рр. – покращення викладання дисциплін соціокультурного спрямування внаслідок виконання відповідних постанов уряду;

– 1984–1989 рр. – реформування загальної середньої освіти, зростання комп'ютеризації та пошук ефективних форм, методів та засобів навчання;

3-й (1990–2017 рр.) – гуманітаризація морської освіти, збільшення частки соціально-гуманітарних дисциплін та віднесення більшості з них до переліку нормативних. З нашої точки зору, в ньому можна виділити два субперіоди:

– 1990–1996 рр. – відхід від радянських традицій та перебудова викладання дисциплін соціокультурного спрямування (оновлення навчальних планів, програм, навчальної літератури);

– 1997–2017 рр. – інтеграційні процеси вітчизняної освіти зі світовими освітніми тенденціями, переорієнтація української системи підготовки та дипломування морських фахівців відповідно до «Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти», модернізація форм, методів та засобів навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у характеристиці змісту реформ, що вплинули на розвиток досліджуваного явища впродовж виділених періодів.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.): 250000 слів і словосполучень / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Журнал циклової методической комиссии общественно-исторических дисциплин и русской литературы и русского языка. *Державний архів Херсонської області (ДАХО)*. Ф. Р-472. Оп. 4. Спр. 293. 86 арк.
3. Золотовська В. С. Тенденції вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах морського профілю (70-ті роки ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2019. 21 с.
4. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988): в 16 т. / под. общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп и испр. Москва: Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, 1985. Том 8: 1946–1955. 584 с.
5. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988): в 16 т. / под. общ. ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. 9-е изд., доп и испр. Москва: Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, 1986. Том 12: 1971–1975. 573 с.
6. Ляшкевич А. І. Теорія і практика морської освіти півдня України (30-ті роки ХІХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2019. 35 с.
7. Примакова В. Вплив реформ 80-х років ХХ ст. на розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 131. С. 170-174.
8. Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні: Закон СРСР від 24 грудня 1958 р. *Библиотека нормативно-правовых актов СССР*. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5337.htm
9. Про народну освіту: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 червня 1974 року № 2779-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html
10. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року: Закон України від 01.11.1996 р. № 464/96-ВР. URL: <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base61/ukr61622.htm>

11. Протоколи №№ 4-10 засідань колегії Минвуза УРСР і документи к ним. 27 марта – 14 октября 1991 г. *Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України (ЦДАВО України)*. Ф. 4621. Оп. 13. Спр. 8703. 98 арк.
12. Рябуха І. М. Тенденції розвитку морської освіти в Україні (друга половина XVIII – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2019. 37 с.
13. Солодовник А. О. Розвиток фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах України (1944–2012 рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2018. 341 с.
14. Тимофеева О. Я. Історія морської освіти в Україні та сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18
15. Чорний О. В. Підготовка спеціалістів для морського флоту в Україні в останній чверті XVIII – на початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 16 с.

References:

1. Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Irpin: Perun [in Ukrainian].
2. Zhurnal tsiklovoi metodicheskoi komissii obshchestvenno-istoricheskikh distciplin i russkoi literatury i russkogo iazyka [Journal of the cycle methodological commission of social and historical disciplines and Russian literature and Russian] (Fund R-472. Inventory 4. File 293). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
3. Zolotovska, V. S. (2019). *Tendentsii voychennia inozemnykh mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh morskoho profilu (70-ti roky XX – pochatok XXI stolittia)* [Foreign language learning trends in maritime higher education institutions (70's XX – the beginning of XXI century)]. (Extended abstract of candidate's thesis). Ternopil National Pedagogical University. Ternopil [in Ukrainian].
4. Egorov, A. G., & Bogolyubov, K. P. (Ed.). (1985). *KPSS v rezoliutciakh i resheniakh sez dov, konferentsii i plenumov TcK (1898–1988)* [CPSU in resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898–1988)]. (Vol. 1-16). Moscow: Marksism-leninism institute at CCCPSU [in Russian].
5. Egorov, A. G., & Bogolyubov, K. P. (Ed.). (1986). *KPSS v rezoliutciakh i resheniakh sez dov, konferentsii i plenumov TcK (1898–1988)* [CPSU in resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898–1988)]. (Vol. 1-16). Moscow: Marksism-leninism institute at CCCPSU [in Russian].
6. Liashkevych, A. I. (2019). *Teoriia i praktyka morskoi osvity piovnia Ukrainy (30-ti roky XIX – pochatok XXI stolittia)* [Theory and practice of maritime education in the south of Ukraine (30s of the XIXth – the beginning of the XXIst century)]. (Extended abstract of candidate's thesis). Ternopil National Pedagogical University. Ternopil [in Ukrainian].
7. Prymakova, V. (2014). Vplyv reform 80-kh rokiv XX st. na rozvytok pisladyplomnoi osvity vchyteliv pochatkovykh klasiv [The impact of reforms in the 80's of XX century for the development of postgraduate education of primary school teachers]. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Ser.: Pedahohichni nauky*, 131, 170–174 [in Ukrainian].
8. On strengthening the connection between school and life and on the further development of the public education system in the country: the Law of the USSR from December 24, 1958. (1958, December 24). *Libussr.ru*. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_5337.htm [in Russian].
9. Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic on public education from June 28, 1974 No 2779-VIII. (1974, June 28). *Search.ligazakon.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T742778.html [in Ukrainian].
10. Law of Ukraine On the Accession of Ukraine to the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers 1978 from November 1, 1996 No 464/96-VR. (1996, November 1). *Ukraine.uapravo.net*. Retrieved from <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base61/ukr61622.htm> [in Ukrainian].

11. Protokolu № 4-10 zasedanyi kollehyy Mynvuza USSR y dokumentu k nym (27 marta – 14 oktiabria 1991 h.) [Minutes No 4-10 meetings of the board of the Ministry of Higher Education of the USSR and documents to them (1991, March 27 – October 14)] (Fund 4621. Inventory 13. File 8703). Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, Kyiv [in Russian].
12. Riabukha, I. M. (2019). *Tendentsii rozvytku morskoi osvity v Ukraini (druha polovyna XVIII – pochatok XXI stolittia)* [Trends in the development of maritime education in Ukraine (the second half of the XVIIIth – the beginning of the XXIst century)]. (Extended abstract of candidate's thesis). Ternopil National Pedagogical University. Ternopil [in Ukrainian].
13. Solodovnyk, A. O. (2018). *Rozvytok fizyko-matematychnoi pidhotovky u morskyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (1944–2012 rr.)* [Development of physical and mathematical training in maritime educational institutions of Ukraine (1944–2012)]. (Candidate's thesis). Ternopil National Pedagogical University. Ternopil [in Ukrainian].
14. Tymofeieva, O. Ya. (2015). *Istoriia morskoi osvity v Ukraini ta suchasni naukovi pidkhody do formuvannia sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh sudnovodiiv* [History of maritime education in Ukraine and modern scientific approaches to the formation of future navigators' social and communicative competence]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 5. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18 [in Ukrainian].
15. Chorny, O. V. (2007). *Pidhotovka spetsialistiv dlia morskoho flotu v Ukraini v ostannii chverti XVIII – na pochatku XX st.* [Training of specialists for the navy in Ukraine in the last quarter of the XVIIIth – early XXth century]. (Extended abstract of candidate's thesis). National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv [in Ukrainian].

Penza I. V.,

orcid.org/0000-0002-8984-188X

PERIODIZATION OF SOCIOCULTURAL COMPONENT DEVELOPMENT IN PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE NAVIGATORS (SECOND HALF OF THE XXTH – THE BEGINNING OF THE XXIST CENTURY)

The article outlines the importance of developing the periodization of sociocultural component development in professional education of future navigators in the second half of the XXth – the beginning of the XXIst century. Periodizations on issues related to the research topic are considered. With a view on events that influenced the development of this historical and pedagogical process within the selected period of time, own periodization is developed: 1st period (1951–1974) – excessive ideologizing and politicization of the content of socio-cultural disciplines. This period can be divided into the following subperiods: 1951–1958 – strengthening the role of humanities; 1959–1974 – polytechnic education, restructuring the teaching of social sciences in universities and secondary special educational institutions; 2nd period (1975–1989) – strengthening the quality of training due to the gradual improvement of general secondary education, which took place in the following subperiods: 1975–1983 – improving the teaching of sociocultural disciplines due to the implementation of relevant government regulations; 1984–1989 – reform of general secondary education, growth of computerization and search for effective forms, methods and means of teaching; 3rd period (1990–2017) – the humanitarianisation of maritime education, increasing the number of social sciences and humanities and including most of them in the list of normative, which occurred in the following subperiods: 1990–1996 – departure from Soviet traditions and restructuring of teaching socio-cultural disciplines; 1997–2017 – reorientation of the Ukrainian system of training and certification of seafarers in accordance with the 'International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers'.

Key words: periodization, period, stage, subperiod, development, sociocultural component, future navigators, humanitarianisation.

Дата надходження статті: 15.12.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Рябуха І. М.